

публіцыстычная сфера, *транскантынентальны, трансатлантычны, трансакіянскі* – геаграфічная і інш) і валодаюць рознай ступенню прадуктыўнасці.

Жанна Белакурская

СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ КОЛАСАЎСКАГА ЭПІСТАЛЯРНАГА ТЭКСТУ

Пісьмо – асобы (эпістальны) жанр мовы. Гэта, адпаведна, і асобая разнавіднасць тэксту. Аднак у параўнанні з іншымі тэкстамі жанр пісьма дыктуе большую стэрэатыпнасць выказаў, набор адпаведных этыкетных выказванняў. Характэрнай для яго з'яўляецца трохчасткавая структура (зачын, ці пачатак, інфармацыйная частка, заканчэнне). Большасць пісем Якуба Коласа таксама мае тры лагічна звязаныя часткі.

Эпістальная спадчына Якуба Коласа прадстаўлена 755 пісьмамі, напісанымі на беларускай і рускай мовах на працягу 1908–1956 г.г., сабранымі ў 13–14 тамах 14-томнага Збору твораў пісьменніка (Мінск, 1977–1978).

У першай частцы пісьма звычайна змяшчаецца зварот ці прывітанне. Па звароту да адрасата можна меркаваць аб адносінах пісьменніка да яго, асабліва калі перапіска доўжыцца многа гадоў. Гэта яскрава бачна на прыкладзе перапіскі Якуба Коласа і Сяргея Гарадзецкага, перакладчыка яго твораў на рускую мову. У якасці звароту да свайго знаёмага, калегі, а потым сябра выкарыстаны наступныя формы: *Дорогой Сергей Митрофанович! Милый и дорогой Сережа! Дорогой друг* і г.д. Антрапонімы з ацэначным адценнем *Сережа, Сержек, Сергейка, Сереженька* сведчаць аб развіцці блізкіх, сяброўскіх адносін з яго калегам па пярэ. На жаль, на схіле дзён па віне С. Гарадзецкага перапіска паміж імі набыла характар абавязковасці, што вельмі балюча ўспрымаў Якуб Колас: *“Дорогой, хоть и не очень преданный мой друг Сергей!”*

Выбар імя ці імя і імя па бацьку, поўнай ці памяншальнай формы імя, а таксама імя і наймення роднасці з памяншальна-ласкавымі суфіксамі вызначаецца ступенню блізкасці пісьменніка і адрасата ў даны момант, характарам адносін, зместам пісьма: *Мілая, харошая Маруся! Мілая, дарагая Маруся! Мілая, слаўная Марусечка і сынкі! Мой дарагі сыноч Данілачка! Милый, родной мой сын Юрка! Милы, дарагі, дарагі, мілы Пятрусь!* (пісьмо П.Ф. Глебку).

Форма звароту са словам “дарагі” з’яўляецца надзвычай пашыранай, часта яна мае нейтральны характар: *Дарагія таварышы калгаснікі! Дарагі Міхаіл Васільевіч!* Як нейтральнае слова яно можа быць супрацьпастаўлена, з аднаго боку, такім ласкавым, інтымным словам, як *мілы, родны* і г.д., з другога – такім афіцыйным словам, як *шаноўны, паважаны, глыбокапаважаны: Дзень добры, шаноўны Паночку!* (пісьмо ў рэдакцыю газеты “Наша ніва”), *Паважаны таварыш!* (пісьмо ў Баранавіцкі аблвыканкам), *Глубокоуважаемый Ефим Федорович!* (пісьмо Я.Ф. Карскаму).

У дачыненні да блізкіх людзей Якуб Колас ужывае індывідуальныя, аказіянальныя ласкавыя звароты: *Дарагі Антоні-Антуан!* (пісьмо да сябра А.А. Уса), *Дарагі Пятрусь Падбярэжскі!* (пісьмо П.Ф. Глебку), *Дарагія Максім і Жэня, або – шыніах і шахіня!* (пісьмо М. Лужаніну), *Дарагія Зося і Міхал-адмірал!* (пісьмо М.Ц. Лынькову).

Звыш 20 пісем прысвечана знаёмай сям'і Якуба Коласа М.М. Прозаравай, з якой пісьменніка звязвала шматгадовая дружба. Форма неафіцыйных зваротаў дае магчымасць меркаваць аб адносінах Якуба Коласа да яе: *Дорогая Маргарита Николаевна! Дорогая Маргаритушка! Милая, дорогая, разумная Маргаритушка! Мшійая, дорогая Маргаритонька! Милая Макушенька! Дорогой мой друг Марго-Маргарита! Милая, дорогая Кама, мой хороший друг! Драгоценный Камушек! Дорогой Камушок! Милая, дорогая, хорошая, желанная, немеркнуца в красоте своей Кама!*

Подпіс у канцы пісьма адпавядае прынятым паміж карэспандэнтамі формам звароту. Для блізкіх і родных людзей ён – *Твой і толькі твой Костусь. Твой лысы стары Костусь* (з пісем да жонкі); *Твой тата* (з пісьма да сына Данілы), *Ваш бацька* (з пісьма да Данілы і Міхася); *Твой брат Костусь* (з пісьма да брата Юзіка); *Твой стары Якуб Колас* (з пісьма П.Ф. Глебку), *Я. Колас. Ваш Я. Колас. Твой Я. Колас. Твой Якуб. Твой Костусь. Костусь. Твой Я.К. – Костусь.* (з пісем С.М. Гарадзецкаму); *Ваш Я.К. Ваш дзед Якуб* (з пісем М.М. Прозаравай).

Пасля подпісу ў неафіцыйных пісьмах магчыма прыпіска, якая ўводзіцца знакам P.S. У некаторых выпадках адзначаны дзве прыпіскі:

P.S. артыкул “Купала і Горкі” напісаў праф. Н.К. Піксанаў.(з пісьма П.Н. Кавалёву, супрацоўніку газеты “Савецкая Беларусь”).

P.S. Дзе Сцяпан Нортман? На што наблытаў ён мне пра Юрку? Юрка – мая загвоздка, глыбока засеўшая ў маім целе...

Бывай, Міхасёк, шчаслівы.

Вер – вера не ашукае цябе.

Цалую цябе моцна-моцна. Твой Якуб Колас.

P.S. Пасылаю табе верш. Ён занадта элегічны. Ты ж пачытай яго, як дняўнік мае душы. Надрукаваць можна будзе потым.

Я.К. (з пісьма М.Ц. Лынькову)

Другая (асноўная) частка коласаўскіх пісем звычайна політэматычная. У ёй выкладваецца галоўная думка (ці некалькі думак), апавядаецца аб нейкіх падзеях у асабістым жыцці ці жыцці блізкіх, аб літаратурнай працы, новых творчых задумах, даюцца парады маладым літаратарам, змяшчаюцца віншаванні з нагоды юбілею ці свята, падзяка ў адказ на папярэдняе пісьмо і інш.

Пры афармленні пісем Якуб Колас важную ролю надаваў камунікатыўнай стратэгіі, г.зн. плану моўных дзеянняў, з дапамогай якіх ён імкнуўся дасягнуць той ці іншай мэты. Для розных тыпаў пісем выбіраецца розны падыход: для дзелавой перапіскі – аргументаваны, рацыяналістычны, для асабістай неафіцыйнай – стратэгія, накіраваная на эмацыянальнае ўздзеянне:

М.М. Кунавічу (1950 г.)

Дарагі Мікола!

Ты хочаш быць карэспандэнтам газеты. Гэта жаданне добрае. Пасылай допісы ў нашы газеты... аб жыцці сваім і піянерскага атрада.

Такім чынам ты навучышся каротка выкладаць свае думкі і авалодаеш граматай, а гэта дапаможа і ў напісанні вершаў. Пакуль што яны табе не вельмі ўдаюцца. Пасылай вершы па адрасу: Мінск, вул. Энгельса 27, Саюз пісьменнікаў – Літаратурная кансультацыя. Адтуль атрымаеш добрую параду для свае работы. Будзь здароў, старайся вучыцца.

Якуб Колас.

Нягледзячы на імкненне захаваць традыцыйнасць структуры, ні адно пісьмо Якуба Коласа не паўтараецца. Майстэрскае валоданне мовай дае магчымасць аўтару па-свойму арыгінальна, з уласцівым яму гумарам апавядаць пра будзённыя з'явы жыцця:

Дарагі Міхал і Зося!

Вялікі нарачанскі флотавадзіцель!

Нечага не ставала б, калі б я не напісаў некалькі слоў з "Барвіхі".

Ох, "Барвіха"! Ох, "Барвіха"!

Ты не радасць мне, а ліха.

(з пісьма М.Ц. Лынькову)

Дорогой мой Сережа!

Всекие соблазны стоят передо мною. Но я решил по велению сердца в первую очередь говорить с тобой. Послезавтра Новый год, которому я посвятил такие строки:

ТОСТЫ ПАД НОВЫ ГОД

Дзень добры, Новы год! Будзь ласкаў,

Заходзь у хату, сядзь за стол!

І чарка будзе і каўбаска,

Бо ты – наш госць і наш пасол...

(з пісьма С.М. Гарадзецкаму)

Значнае месца ў коласаўскай перапісцы займае апісанне прыроды. Вялікі знаўца прыроды і народных прыкмет, Якуб Колас у сваіх пісьмах адыходзіць ад абавязкова рытуалізаванай формы яе апісання. Пісьменнік бачыць ў прыродзе крыніцу творчага натхнення і прыгажосць зямнога жыцця.

Даўно ўжо не было дажджоў. Маё мужыцка-беларускае сэрца пачынае балець, а вочы мае ўсё часцей падымаюцца ўгору. Мяне забірае злосць на старога Іллю. Відаць, загуляўся і закінуў нямазанай сваю каламажку, каб ездзіць па хмарах (з пісьма М. Лужаніну).

Пераход ад абзаца да абзаца, ад адной думкі да другой, як правіла, рэалізуецца пры дапамозе скрэпы. Скрэпы – гэта своеасаблівыя “формулы” інфармацыйнай часткі, яны дазваляюць пісьменніку ўводзіць новыя, дадатковыя звесткі. З гэтай мэтай Якуб Колас выкарыстоўвае:

- скрэпы-далучэнні:

Аб сабе што скажу?

Ногі не служаць, шмат хадзіць не магу – паехаць, скажам, у Балачанку па баравікі не адважваюся: лягчэй Міхалу-адміралу праехаць над нарачанскімі

бяздонніцамі, чым Якубу Коласу на гравійцы Магілёўскае шасэ – Пухавічы (з пісьма М. Лужаніну);

- скрэпы-супрацьпастаўленні:

Але нічога такога не надумаўся зрабіць Пятрусь Глебка, мой даўнейшы вучань. Паехаў ён у Віцебск, закруціўся там у тэатральным віры і забыўся, што ёсць на свеце адзінокі дзядзька Якуб, якому няма з кім выпіць кухель піва або чарку гарэлкі. Сапсаваўся народ, адзічэў, думае кожны толькі сам сабе, баіцца паказацца ў людзі, каб не трапіць на якое-небудзь пасяджэнне або каб не зрабілі яго каралём (з пісьма П.Ф. Глебку);

- скрэпы-абагульненні:

Вось тыя невялікія агульныя заўвагі, што магу выказаць Вам на гэты раз. І яшчэ адно – працуйце многа, не спяшайцеся, няхай тыя ці іншыя тэмы будуць вынашаны, перадуманы, успрыняты ўсім нутром (з пісьма М. Гузарэвічу).

У пісьмах знаходзіць яркае выражэнне аўтарская ўстаноўка. Якуб Колас фарміруе сваё паведамленне такім чынам, каб яно адпавядала яго мэтам і ўздзейнічала на адрасата з улікам яго сацыякультурнага ўзроўню, пры гэтым захоўваецца суаднесенасць пісьма з моўнай сітуацыяй, уласцівай дыялогу.

Дарагі Уладзя!

Дзякую, што не забываеш мяне, і даруй мне, што я мала пішу табе і мала бываю ў Мікалаеўшчыне і ў Акінчыцах, Не думай, што мне так лёгка вандраваць, раз'язджаць. У мяне ж таксама ёсць работа і ёсць абавязкі. Прыходзіцца бываць і ў Маскве па розных справах.

Ты просіш прыстроіць на службу пляменніка, ці што? На якую службу? Зараз ідзе скарачэнне штатаў у розных установах. Службу трэба шукаць іншым спосабам – трэба вучыцца і набыць нейкую спецыяльнасць: настаўніка, агранома, тэхніка, доктара.

На ўсякім месцы ў жыцці патрэбна праца, а лёгкага хлеба няма. А калі гэтага зрабіць цяпер нельга, дык трэба паступіць куды-небудзь на работу.

Я. Колас. (пісьмо брата У.М. Міцкевічу)

Пісьмы Якуба Коласа да сяброў і родных сведчаць аб валоданні агульнымі здабыткамі ведаў аб падзеях, якія ўпамінаюцца ў пісьме. Прэсупазіцыя, улічваючы раз'яднанасць камунікантаў у прасторы і часе, у эпістальным тэксце набывае вызначальную ролю.

Дарагі Кузьма! Прымі маё' сяброўскае беларускае шчырае прывітанне. Даўно мне хочацца напісаць табе хоць некалькі словак. Змаркоціўся я без ляшчоў, без баравікоў. Нават сняцца яны мне тут рэдка, а думаю аб іх часта. Не так аб баравіках, як аб той зямлі і тых лясах, што родзяць баравікі. Цяжкія хвіліны перажываў я тут, бо сябры мае далёка, бо рэдка даходзіць да мяне іх слова (з пісьма К. Чорнаму).

Коласаўская перапіска займае даволі значны перыяд у развіцці беларускай мовы, калі сяброўскае пісьмо такога агульнапрызнанага майстра слова, якім быў Якуб Колас, у пэўнай ступені садзейнічала яе ўнармаванню. Коласаўскія пісьмы – гэта пісьмы прафесійнага літаратара. У мове яго твораў, а

таксама ў эпістальярных тэкстах фарміруецца сістэма стыляў літаратурнай мовы, якія асноўваюцца на нормах як пісьмовай, так і вуснай мовы.

У пісьмах адлюстравалася спецыфічная (даверліва-іранічная) манера весці гутарку ў адпаведнай эмацыянальнай танальнасці, моўнае чуццё і моўны густ аўтара. Экспрэсіўна афарбаваныя словы, у тым ліку з мадыфікацыйнымі суфіксамі (*браток, Міхасёк, даўжэзны, пісямко, Купаліха, хрыбеціна, піскулька, раздзельчык* і інш.), стылістычна-зніжаная лексіка (*прахвосты, сволачы, морда* і г.д.) ствараюць эффект раскаванасці, гутарковасці, знешняй прастаты. Разам з тым, пісьмы Якуба Коласа сведчаць аб высокім валоданні пісьменніка культурай моўных зносін, строгім захаванні моўнага этыкету як у дзелавых, так асабістых афіцыйных, так і асабістых неафіцыйных пісьмах.

Перапіска Якуба Коласа здзіўляе вялікай колькасцю ўжытых у іх вобразных сродкаў: *эпітэтаў (а людзі, радавыя нашы людзі, такія слаўныя, такія дзівосныя, здольныя на вялікія ўчынкi; жыццёвае пісьмо; бясмертнае жыццё), метафар (з другой дэкады мая фронт загрымеў навальніцамі вялікіх бітваў; трэба ўпрэгчыся да апошняй магчымасці ў плуг вайны, павярнуць яе так, каб выйграць яе і захаваць свае сілы настолькі, каб мы маглі сказаць сваё слова), параўнанняў (можна да Масквы прыехаць засмажаным дзятлам; сяджу, як грак у халодны і мокры дзень на пухавіцкай дарозе), народных выслоўяў (Цешыўся старац, што перажыў марац, ажно ў маю нясуць яго да гаю; я падумаў – можа засталася ўжо мала часу, каб адпісваць табе – ты далёка, пісьмы едуць на валах...)* Усё гэта збліжае эпістальярныя тэксты з апавяданнямі на бытавую тэму.

Такім чынам, даследаванне эпістальярных тэкстаў у сінтагматычных адносінах і ў парадымматычных, а таксама ў плане іх канцэптuallyна-камунікатыўнай сутнасці акрэслівае новыя перспектывы для вывучэння мастацкага тэксту ў цэлым і дадае новыя штрыхі да асобы паэта.

В.М. Буйноўская

МОЎНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПАЭТЫЧНАГА ПЕРАКЛАДУ ЯНКІ КУПАЛЫ “СЛОВА ПРА ПАХОД ІГАРА”

Выдатны твор літаратуры XII стагоддзя “Слова пра паход Ігара” В.Р. Бялінскі слушна назваў “цудоўнай духмянай кветкай славянскай народнай паэзіі” [3, с. 507]. Твор пранізаны патрыятычнымі ідэямі, заклікае да міру і ўсхваляе мужнасць, смеласць і адвагу.

“Слова” было прадметам даўняй зацікаўленасці Я. Купалы. Яно прыцягнула ўвагу песняра тым, што менавіта ў гэтым творы ён шукаў адказы на многія пытанні, якія яго ў той час хвалявалі. Значны ўплыў аказала і тое, што зместам і праблематыкай “Слова” звязана з гісторыяй беларускай зямлі.

Вось што пісаў пра свой вершаваны пераклад Я. Купала: “Песня аб паходзе Ігара” напісана старой беларуска-славянскай мовай XII стагоддзя. Друкаваны ніжэй пераклад вершам на сучасную нашу мову зроблены па магчымасці бліжэй да зместу арыгінала. Тлумачэнні да старасвецкіх, а не зусім